

De Fernsehturm

Berlijn aan je voeten

Achtergrond - 21 augustus 2007

De Fernsehturm is het gezicht van het nieuwe Berlijn. Daarmee vervult de televisietoren dan eindelijk de functie die DDR-leider Walter Ulbricht er ooit voor in gedachten had.

Twintig jaar lang stond de Fernsehturm symbool voor de socialistische toekomstdroom van de DDR. De toren heeft de val van de arbeidersstaat glorieus overleefd: nu symboliseert hij het nieuwe, hippe - en kapitalistische - Berlijn. Meer dan bijvoorbeeld de Brandenburger Tor of de Rijksdagkoepel, treedt de Fernsehturm op als beeldmerk van de verenigde stad. Zo was de toren onlangs nog op de Nederlandse tv te zien bij de serie 'Berlin, Berlin', en wordt hij afgebeeld op vele souvenirs. Ter gelegenheid van het WK in 2006 was de bol, een verwijzing naar de Russische kunstmaan Spoetnik, veranderd in een reusachtige voetbal.

Vanuit die voetbal heeft de bezoeker een goed uitzicht over de hele stad. Voor veel toeristen is de Fernsehturm dan ook een onmisbaar onderdeel van een *sightseeing*, maar ook Berlijners komen er graag om hun stad van boven te bekijken. Een miljoen bezoekers per jaar flitst met een razendsnelle lift naar het uitzichtplatform op iets meer dan tweehonderd meter. Van daaruit zijn, naast ontelbare *Plattenbauten* en een hoop groen, alle bekende plekken van Berlijn te zien. Prenzlauer Berg, de Karl-Marx-Allee en de Potsdamer Platz liggen aan je voeten. Wie er echt van wil genieten kan aan de bar een drankje drinken of dineren in het draaiende Telecafé een etage hoger. Niet alleen in die typische naam leeft de DDR voort: de gasten krijgen door een nogal chagrijnige dame een tafel toegewezen. Verder blijft de DDR-ervaring in de toren gering, terwijl hij toch als toonbeeld van die verdwenen staat is gebouwd.

'Sozialistische Höhendominante'

Eigenlijk is de Fernsehturm uit nood geboren. Oorspronkelijk was de televisietoren buiten de stad gepland. In het nieuwe 'socialistische' stadshart wilde DDR-leider Walter Ulbricht een toren naar het voorbeeld van de stalinistische hoogbouw in Moskou. Rond 1950 was, met de afbraak van bijna de gehele middeleeuwse stad, al plaats gemaakt voor de bouw van een representatief centrum waarvan de toren de bekroning zou zijn. Wegens geldgebrek werden de bouwplannen steeds verschoven, zo lang zelfs dat de grote broer in Moskou inmiddels een nieuwe,

modernistische bouwstijl voorschreef. De plannen werden begin jaren zestig van tafel geveegd.

Ulbricht bleef echter dromen van een 'sozialistische Höhendominante' als letterlijk hoogtepunt van zijn hoofdstad, een toren die het gezicht van de stad - en de hele DDR - moest worden. Het liefst moest die toren nog voor de twintigste verjaardag van de DDR in 1969 klaar zijn. Uit tijd- en geldnood nam de partijleider de pragmatische beslissing om de televisietoren, waaraan al gewerkt werd en die toch moest worden gebouwd, middenin het centrum neer te zetten.

Een 'collectief' van architecten moest de toren van een representatief uiterlijk voorzien. Het stond onder leiding van Hermann Henselmann die voor de belangrijkste gebouwen aan de Stalinallee verantwoordelijk was en al in 1959 had voorgesteld om in het centrum een televisietoren te bouwen. Dit architectencollectief gaf de toren zijn futuristische vorm met de toelopende betonnen schacht (naar het voorbeeld van de televisietoren in Stuttgart), de lange antenne en, uit het oudere plan van Henselmann, de bol die de overwinning van de Spoetnik in de wedloop om het heelal vierde. De plaats van de toren is naar verluid door Ulbricht persoonlijk aangewezen: in de zichtlijnen van de belangrijkste straten van Oost- en, veel belangrijker, West-Berlijn.

Met zijn 365 (nu 368) meter was de Fernsehturm het hoogste gebouw van de DDR en, om de superioriteit van het socialisme te benadrukken, ook hoger dan enig gebouw in de Bondsrepubliek. Nog steeds is de Fernsehturm het hoogste bouwwerk van Duitsland, hoewel dit in Frankfurt am Main bestreden wordt: de televisietoren daar is weliswaar als geheel ongeveer dertig meter minder hoog, maar heeft een veel kortere antenne dan de Berliner Fernsehturm. De betonnen schacht, volgens veel Frankfurters het eigenlijke gebouw, is hoger dan die van de Fernsehturm.

St. Walter

De Fernsehturm was precies op tijd gereed om tijdens het jubileum van de DDR in oktober 1969 feestelijk te kunnen worden ingewijd. Ulbricht was verheugd dat de hoofdstad van zijn socialistische staat alsnog een blikvanger kreeg, maar al gauw wachtte hem een onaangename verrassing. Als de zon op de stalen tegels van de bol scheen, verscheen daar een kruis van licht. De grap deed al gauw de ronde: dit was de wraak van de paus voor de antireligieuze politiek van de DDR. De toren zelf kreeg de sarcastische bijnaam 'Sankt Walter'.

Lang heeft Ulbricht niet van zijn kathedraal kunnen genieten. Anderhalf jaar na de openingsceremonie moest hij plaats maken voor Erich Honecker. Niet veel later

overleed hij. Met de Fernsehturm heeft Ulbricht nog net een blijvend stempel op het stadsgezicht van Berlijn kunnen drukken. Op een andere manier dan hij het zich zal hebben voorgesteld, is zijn toren uitgegroeid tot een geliefd symbool van de stad.

Hidde van der Wall is historicus en won in 2007 de Volkskrant/DIA-scriptieprijs.

Afbeeldingen:

Duitslandweb

Dit is een artikel gedownload via duitslandinstituut.nl.

Artikel: <https://duitslandinstituut.nl/artikel/3103/de-fernsehturm>